

УСПРЫМАННЕ РАЗМОЎНАЙ ЛЕКСІКІ СТУДЭНТАМІ- ТЭХНОЛАГАМІ

Падчас вывучэння дысцыпліны “Беларуская мова: прафесійная лексіка” студэнты БДТУ знаёмяцца з такімі паняццямі, як прафесійны жаргон, дыялектная лексіка, размоўная лексіка. На нашу думку, цікавым уяўляецца аналіз таго, наколькі моладзь 2000–2002 гг. нараджэння ведае і разумее словы размоўнай сферы, што часта сустракаюцца ў СМІ, літаратурных крыніцах. Такім чынам можна прасачыць рэальнае ўжыванне вызначаных адзінак, магчымае развіццё полісеміі. Студэнтам I і II курсаў факультэта “Тэхналогіі арганічных рэчываў” (88 чал.) былі прапанаваныя 15 размоўных і жаргонных слоў са сфер прафесій і заняткаў: *спойлер, фэйк, фол, качок, шэры тавар, побытавай / моладзевай сферы: шпількі, адрывацца папса, вучэбнай: зрэзацца, нулявы (студэнт), беларускія размоўныя адзінкі: суполка ‘ў сацыяльнай сетцы’, ровар, файны, цікавостка, прасунуты.*

Лепш справілася з заданнямі група, дзе большасць навучэнцаў – выпускніні беларускамоўных класаў (сярэдні бал – 7,2) і група ўжо вопытнага II курса (7,1). Дзве астатнія групы набралі 5,7 і 4,6 балы адпаведна. Насцярожыла тое, што 10 чалавек – 11,5% не далі адказаў на беларускамоўную лексіку. Падчас вуснай падрыхтоўкі да задання высветлілася, што дыялектнае *ровар* ведаюць ураджэнцы Гродзенскай і Брэсцкай абласцей, захаду Мінскай і іншых гэта слова здзівіла. Пры напісанні слова *веласіпед* былі зафіксаваныя памылковыя напісанні, блізкія да дыялектных: *велісапед* (2 чал.), *веласапед* (1 чал.), *лесяпед* (1 чал.), параўн. *лісапед, лісапета* – па усходзе Беларусі [5, карта 92]. Паводле ўласнага анкетавання ў межах праекта БРФФД (2017 г.) сярод беларускамоўных маладых асоб ад 18 да 22 гадоў (студэнты-філолагі БДУ і БДПУ і інш.), слова *ровар* было адзначана ва ўраджэнцаў Мінска і Мінскай вобласці, поўдня Беларусі. Але ў старэйшай беларускамоўнай моладзі слова *ровар* – незалежна ад месца нараджэння, верагодна, пад уплывам групавога кантактавання, літаратурных крыніц.

Слова *прасунуты*, калька ад рус. *продвинутый*, засталася без адказаў у 27% студэнтаў, 8% успрынялі яго літаральна як ‘прасунуты праз адтуліну; уклучаны’, 15% чалавек указалі *прадвінуты*. Сярод правільных адказаў (44,5%) былі ўказаны сінонімы з семантыкай ‘валодаць ведамі’: *які ведае сваю справу, ~ новыя падзеі; разумее, разбіраецца* і з семантыкай ‘адпаведны сучаснасці; тэхналогіям’: *развіты, сучасны, інавацыйны, модны, новы*. Пяць чалавек атаясамліваюць слова з ‘садзейнічаннем сувязямі ў пэўнай справе’, параўнаем ранейшае разм. *прасунуць* ‘паскорыць ажыццяўленне, рашэнне чаго-н. несумленным спосабам’ [6, с. 372], сучаснае ‘высунуць, павысіць’ [7, с. 628] ці *прасоўванне* ‘мерапрыемства, накіраванае на пулярызацыю творчасці пачынаючага артыста, калектыву...’ [8, с. 51]. На слова *файны* дала адказы палова студэнтаў. Самы папулярны адказ – *прыгожы* (20 чал.,

пераважна дзяўчаты), далей – *добры* (13 чал.), *прыгожы, добры* (4 чал.), разм. *харошы* (4 чал.) ‘прыгожы, прывабны; які вызначаецца станоўчымі якасцямі’ [7, с. 892], *станоўчы* (1 чал.). Таксама слова *файны* выклікае асацыяцыі з нечым забаўным: *вясёлы* (4 чал.), *цікавы* (1 чал.), *смешны ролік* (1 чал.). У адзінкавых адказах выявіўся ўплыў моў, з якімі традыцыйна кантактуе беларуская: *гарны* (1 чал.) = укр. *гарний* ‘прыгожы’ [2, с. 449], *кашэрны* (1 чал.) = ідыш *košer* ‘дазволены для спажывання згодна з іўдзейскімі традыцыямі’ [1, с. 463].

На слова *цікавостка*, аб значэнні якога можна здагадацца паводле кораня, далі адказы толькі 29%: *цікавае, навіна, цікавая інфармацыя, сюрпрыз*. 52 чалавекі (59%) не далі ніводнага адказу. Некаторыя адказы ўтрымлівалі адзінку інтэрферэнцыі: *інтарэсны*. Акрамя таго, выявілася памылковае разуменне слова як ‘(празмерная) зацікаўленасць у чалавека’ (4 чал.). Словам *суполка* ‘аб’яднанне людзей, якія ставяць сабе якія-н. агульныя задачы; арганізацыя, разм. аб’яднанне наогул’ [7, с. 798] у сацыяльных сетках называюць тэматычную старонку – групу. Нягледзячы на тое, што ў заданні была падказка (“У Кантакце”), толькі 39% падобралі значэнне *група, аб’яднанне, супольнасць і звязак* (1 чал.), параўн. бел. *звязак* = *звязка* [7, с. 296], польск. *związek* ‘саюз’ [9, с. 643]. Яшчэ залічваўся як правільны адказ *бясседа* ‘спецыяльна створаны калектыўны дыялог’. Некаторыя падумалі пра антанімічнае *сварка, канфлікт* або пра іншы інструмент сацыяльных сетак: *закладка, профіль, спасылка* і г.д.

Пры тлумачэнні слова *шмільгі* 21 чалавек не ўгадаў бел. *абцасы*, указаўшы *каблук*, а таксама 19 чалавек паралельна або асобным адказам указалі *туфлі*, каб пазбегнуць ужывання лексемы *абцас*. Столькі ж (21 чал.) узгадала гэта слова, аднак былі і арфаграфічныя памылкі. Пры гэтым даваліся дадатковыя правільныя адказы *заколка, упрыгажэнне для валасоў* (32 чал.), *жарт* (3 чал.).

У адной з сучасных расійскіх дысертацыйных работ была зроблена супаставіць пласты жаргоннай лексікі ў маўленні студэнтаў у 1970–1980-х і ў 1990–2000-х гг. Сярод вынікаў значылася, што “большая частка лексікі, звязанай з вучэбным працэсам, не змянілася”. Напрыклад, слова *сдавацца* акрамя значэння ‘здаваць экзамен ці залік’, набыло новае ‘здаваць кнігі ў бібліятэку’ [4, с. 11]. Аднак, калі ў студэнтаў-тэхнолагаў слова *нулявы (студэнт)* ‘які нічога не ведае’ атрымала амаль 82% адказаў (з іх 8% – недакладных: *першагоднік, абітурыент, прызыўнік, непрыкменны*), то на размоўнае *зрэзацца* ‘не здаць экзамен’, наадварот, адказала толькі 19,5% чалавек. Паняцце *нулявы* большасць звязвае з ‘не ведае’ (35%), *неразумны, не разумее* (8%), разам з гэтымі студэнты падавалі другі сінонім: *дурны, глупы* (11,5%), *дрэнны* (3,5%). На жаль, у беларускай мове рус. *глупый* адпавядае толькі разм. *дурны*, але пункту гледжання размежавання размоўнай і літаратурнай лексікі такія адказы не маглі высока ацэньвацца. Выдзеліўся і блок, звязаны з паняццем ‘кепска вучыцца’ (32%). Даючы тлумачэнне на слова *зрэзацца*, акрамя адпаведных вучэбнай тэматыцы *не здаць, не прайсці зрэз, пакінуць*, а таксама *не ўздзельнічаць ў чым-н.; праваліцца, пракалоцца*,

адсеяца, студэнты таксама ўказалі *пабіцца*; *пасварыцца*, што падаецца лексікографамі сярод магчымых размоўных значэнняў [7, с. 312]. У няправільных адказах звярнула на сябе ўвагу тлумачэнне *зрэзацца* ў станоўчым значэнні ‘сустрэцца’ (6 чал.).

Прафесійны жарганізм *фол* ‘парушэнне правіл у спорце (футболе)’ < англ. *foul play* ‘брудная гульня’ набрала 55% правільных адказаў, аднак некаторыя звязалі гэта з *проігрышам* (6 чал.), *папярэджаннем* (3 чал.), іншымі гулявымі момантамі. Былі асобы, якія адказвалі неканкрэтна: *тэрмін (нешта) у спорце (футболе)*. Амаль усе студэнты правільна і падрабязна напісалі, што *спойлер* < англ. *spoiler* – гэта калі раней ці не па тваім жаданні расказваюць сюжэт фільма або кнігі; падказка. Вядома, слова вельмі актыўна ўжываецца ў сацыяльных сетках, канале U-tube, а таксама ў СМІ для шырокай аўдыторыі – інтэрнэт-выданнямі “Наша ніва”, sputnik.by і інш. і нават газетай “Звязда”: ... Ці лёгка трапіць на спаборніцтва па летнім біятлоне? **Спойлер:** так. (zviazda.by, 30.07.2019). Паколькі слова *фэйк* < англ. *fake* ‘падробка’ было прыведзена ў якасці ілюстрацыі падчас тэарэтычнай часткі занятку, то большасць указала яго правільнае значэнне. Праблемы былі толькі з няведаннем беларускіх адпаведнікаў слоў з рускай мовы *ложь*, *подделка*. Можна заўважыць, што слова *фэйк* пашырыла сваё значэнне і, верагодна, дзякуючы інтэрнэту, успрымаецца моладдзю не толькі як любая падробка, якая выдаецца за сац. аўдытую рэч [3, с. 427], а пераважна як ‘ілжывая інфармацыя’, ‘хлусня’ ў цэлым, ‘выдуманая старонка ў сацыяльнай сетцы’. Для слова *шэры тавар* была дадзена вусная падказка: *праз мяжу правезлі шэрыя мабільнікі*. Таму 64% указалі: *нелегальны, незаконны, кантрабанда* і нават *нерастаможаны*. Нехта зразумеў літаральна: *брудны, непрыкладны* (6 чал.).

Агульнае зніжэнне культуры, малады ўзрост адбіваюцца на тым, што студэнтам цяжка тлумачыць жаргонную лексіку літаратурным словам: напрыклад, *качок – мужык, адывацца – тусіць, шэры тавар – палёны*. Пры тлумачэнні слова *панса* высветлілася і ацэнка такой музыкі як *устарэлай, для 60-гадовых* (5 чал.), *рамантычнай* (3 чал.), *рускай* (2 чал.), *заезджанай, лёгкай, адна тыпнай* (па 1 чал.).

Такім чынам, студэнты-тэхнолагі больш ведаюць значэнне той жаргоннай лексікі, якая часта сустракаецца ў інтэрнэт-кантактаванні, хаця і мае англамоўнае паходжанне (*спойлер, фэйк* і інш.), больш разумеюць тую, што ўзнікла нядаўна, чым тую, што ўжывалася моладдз 10 – 20 гадоў таму (*панса*). Верагодна, перашкодзіла ўказаць значэнне слова *зрэзацца* як ‘не здаць экзамен’ і адсутнасць навучальнага досведу. Пры тлумачэнні жаргонных слоў у студэнтаў узніклі праблемы з падборам літаратурнай лексікі, спецыфічных беларускіх адзінак. Беларускамоўная размоўная лексіка ў цэлым нетыповая для ўказанай групы моладзі, верагодна, па прычыне кантактавання на рускай мове. Тым не менш, у маўленні студэнтаў, нават на несвядомым узроўні, захоўваюцца праяўленні дыялектнага маўлення.

1. Астравух, А.М. Ідыш-беларускі слоўнік / А.М. Астравух. – Мінск: СТАА Медисонт, 2008. – 928 с.
2. Білорусько-українській словник / Г.П. Півторак, О.І. Скопненко ; ред. Г.П. Півторак. – Київ: Довіра, 2006. – 722 с.
3. Дынаміка літаратурнай нормы сучаснай беларускай мовы / Н.П. Еўсіевіч [і інш.]; навук. рэд. В.П. Русак. – Мінск : Беларуская навука, 2015. – 439 с.
4. Иванова, Н.С. Молодежный жаргон в лингвокультурологическом освещении : автореф. дисс. ... канд. филолог. наук : 10.02.01. – русский язык / Урал. гос. ун-т им. А.М. Горького; Н.С. Иванова. – Екатеринбург, 2007. – 23 с.
5. Лексічны атлас беларускіх народных гаворак: у 5 т. / уклад.: М.П. Антропаў [і інш.]; пад рэд. М.В. Бірылы, Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск: ФФД РБ, 1994. – Т.2. – Сельская гаспадарка. – 295 с.
6. Глумачальны слоўнік беларускай мовы : [у 5 т./ 6 кн.] / агульн. рэд. К.К. Атраховіч (К. Крапіва). – Мінск, 1977–1984. – Т. 4. – П–Р. – 767 с.
7. Глумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / І.Л. Капылоў [і інш.]; пад рэд. І.Л. Капылова. – Мінск : Беларус. энцыкл., 2016. – 967 с.
8. Шчасная, К.Д. Слоўнік новай і актуальнай лексікі / К.Д. Шчасная ; пад рэд. В.П. Русак. – Мінск : Права і эканоміка, 2012. – 102 с.
9. Słownik białorusko-polski = Беларуска-польскі слоўнік / рэд. Т. Хыляк-Шрэдар [і інш.]. – Warszawa: Katedra białoruten. Uniw. Warszaw., 2012. – 928 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ